

**CUM E POSIBILĂ O NOUĂ ETERNITATE.
CONSTANTIN NOICA ȘI MOARTEA LUI IVAN ILYICH**

HORIA VICENȚIU PĂTRAȘCU

Departamentul de Formare pentru Cariera Didactică și Științe Socio-Umane,
Universitatea Națională de Științe și Tehnologie Politehnica București

„Ce bucurie că viața nu are nici un sens. Pot să-i dau eu unul.”

Constantin Noica, *Jurnal de idei*

How Is a New Eternity Possible? Constantin Noica and The Death of Ivan Ilyich. This article examines Constantin Noica’s attempt to formulate a “logical salvation” of the individual, as developed in *Letters on the Logic of Hermes*, by placing it in dialogue with Leo Tolstoy’s *The Death of Ivan Ilyich*. The study argues that Noica’s philosophical project is fundamentally soteriological, aiming to secure a form of individual eternity without recourse to religious faith. By reinterpreting classical logical structures – especially the syllogism “Socrates is mortal” – Noica seeks to invert the relationship between the individual and the universal, allowing the exceptional individual to generate a new universal in which they may achieve permanence. The paper analyzes the ontological and logical difficulties of such a project, particularly the paradox of creating eternal entities within temporal becoming, and situates Noica’s thought in relation to ontotheology, existentialism, and modern philosophy of being. Ultimately, the article suggests that Noica’s “logical salvation” represents a unique philosophical response to the problem of death, grounded in creativity, language, and the generative power of the individual.

Keywords: Constantin Noica; logical salvation; eternity; individuality; universality; death; Tolstoy; Ivan Ilyich; ontology; becoming; Heidegger.

Imaginaea lui Constantin Noica este aceea a unui gânditor optimist, nepreocupat de problema morții. Dacă-i citim însă *Scrisorile despre logica lui Hermes* ne izbește încă de la primele pagini problema mortalității. Judecata „Socrate este muritor” – concluzie a unui silogism perfect („Toți oamenii sunt muritori, Socrate este om, deci Socrate este muritor”) îi reține îndelung atenția pe parcursul tratatului său de logică, devenind centrul de gravitație al unei „logici a individualului”. Sintagmă paradoxală și generatoare de paradoxuri, „logica individualului” implică o încercare de salvare a individualului în ordinea generalului.

Mă voi opri, în cele ce urmează, asupra implicațiilor existențiale ale „mântuirii logice” pe care o elaborează Constantin Noica în *Scrisori despre logica*

lui *Hermes*. Cum spuneam, problema morții este centrală pe tot parcursul acestor *Scrisori* – și este cu totul impresionantă această analitică a morții, analitică prin care Noica încearcă fundamentarea unei alte logici. În definitiv, numai individul moare, dar moartea nu este o problemă de logică, deși, cum am văzut, propoziția „Socrate este muritor” ilustrează felul în care individul (Socrate) se subsumează generalului (faptului de a fi muritor). Să ni-l imaginăm pe Ivan Ilici, personajul lui Tolstoi, că, aflând de moartea sa iminentă, în loc să facă doar facă trimiteri ironice și cinice la judecata exemplificatoare „Socrate este muritor” („O fi Socrate muritor, dar eu sunt Ivan Ilici”)¹, s-ar apuca să întemeieze o logică răsturnată în care moartea lui Socrate nu mai este concluzia raționamentului, ci premisa lui majoră. Într-un asemenea silogism, Socrate este „mediul” prin care moartea revine omului în general, căci din moment ce un om ca Socrate a putut să moară, atunci toți oamenii sunt muritori: „Socrate este muritor/Socrate este om // Omul este muritor”. MP MS – SP (în logica obișnuită, clasică, supranumită de Noica „logica lui Ares”, modurile valide din figura a treia nu permit decât o concluzie particulară)².

Noica este un asemenea Ivan Ilici care, înaintea morții (*Scrisori despre logica lui Hermes* este ultima sa carte, apare în 1986, cu un an înaintea morții lui), încearcă să rezolve, cu instrumentele logicii, problema morții *sale*. Știm bine că Ivan Ilici se împotmolește în vestitul raționament de școală privitor la moarte, îl ia în răs și îl batjocorește și, după o suferință morală acerbă în care *individul* Ivan Ilici nu poate accepta *ideea* morții *sale*, considerând-o grotesc de absurdă, fără sens, ilogică, căci cele două, generalul morții sau exemplul particular al morții lui Socrate din funebrul raționament scolastic sunt infinit îndepărtate de existența lui particulară, de cazul său concret. Moartea lui nu decurge logic nici din judecata generală „Toți oamenii sunt muritori” și nici din exemplul particular al lui Socrate. Peregrinările pe tărâmul logicii din *Moartea lui Ivan Ilici* îi servesc lui Tolstoi pentru a demonstra că acceptarea morții, împăcarea și mântuirea vin ca urmare a unei transfigurări, a unei schimbări la față a gândirii logice în pură și simplă

¹ De fapt, în nuvela lui Tolstoi în locul lui Socrate din exemplul de silogism stă „Caius”: „În adâncul sufletului simțea că moare, și nu numai că nu se putea obișnui cu acest gând, dar nici nu-l înțelegea, nici nu era în stare să-l înțeleagă. Exemplul de silogism pe care îl învățase din cartea de logică a lui Kizeveter – Caius este om, oamenii sunt muritori, deci Caius este muritor – i se păruse toată viața valabil numai în ceea ce-l privea pe Caius, dar nu și în ceea ce-l privea pe el. Acela era Caius, un om în general, și raționamentul era cu totul just; dar el nu era nici Caius, nici un om în general; el a fost totdeauna o ființă deosebită, cu totul deosebită de alții; el a fost Vania, cu mama cu tata, cu Mitia și cu Volodia, cu jucăriile, cu vizitiul, cu doica; apoi cu Katenka, cu tot entuziasmul, cu toate bucuriile și tristețile copilăriei, adolescenței și tinereții. (...) Dacă ar trebui să mor și eu, ca și Caius, atunci aș fi simțit, mi-ar fi spus-o vocea mea lăuntrică; dar n-am simțit nimic; atât eu, cât și prietenii mei ne-am dat seama că nu se poate întâmpla cu noi ceea ce se întâmplă cu un Caius. Nu se poate – și totuși așa e. Cum? De ce oare?” (Lev Tolstoi, *Moartea lui Ivan Ilici*, traducere din rusă de C. Clejan, prefață de Emil Cioran, București, Editura Humanitas, 2002, pp. 92–93).

² Totuși, se poate spune că acest tip de raționament este de fapt folosit și stă la baza credinței creștine în înviere: din moment ce un om exemplar, Iisus, a putut să învieze, atunci toți oamenii pot/vor învia!

credință. Constantin Noica nu poate merge însă acest drum al credinței, el nu este o structură religioasă, astfel că în ultimii ani ai vieții, încearcă să găsească „mântuirea” (logică!) repetând ca pe o mantră propoziția „Socrate este muritor”, încercând să deschidă ca pe o ușă judecata în care Ivan Ilici nu văzuse nimic altceva decât un zid³.

Și, într-adevăr, după o îndelungată străduință, atacată cu cunoștințe de logică, matematică, ba chiar de tehnică militară (vezi exemplul șenilei de tanc), judecata „Socrate este muritor” cedează și dimensiunea „mântuirii logice” își deschide porțile dacă nu spre sufletul, atunci spre spiritul lui Noica, căci, iată individualul care e poate intra în durata eternă și fără Dumnezeu, tocmai prin *singularitatea sa*. De fapt, în *Scrisori despre logica lui Hermes*, Noica pare că vrea să-și demonstreze sieși temeiurile raționale ale credinței sale de o viață întreagă, anume că individualitățile excepționale sunt și... nemuritoare. Nemuritoare, eterne – nu doar într-un sens metaforic și limitat la scara timpului istoric, ci într-un sens propriu și cu adevărat atemporal. Rădăcinile afective ale excepționalismului noician își trag seva din disperarea celui care, lipsit fiind și de credința omului religios⁴ și de credința naivă în progresul istoric al simplei deveniri⁵, își găsește un refugiu în ideea că omul poate fi, literalmente, un ctitor, un creator de esențe... atemporale. Prea lucid pentru credință și, în același timp, cu o sete de ființă care nu-i permite să îmbrățișeze scepticismul sau nihilismul unora dintre contemporanii săi, lovit din tinerețe, la 26 de ani, de o problemă medicală gravă (TBC) în urma căreia i se extirpă un rinichi⁶, Noica pare să întrunească toate condițiile pentru a dezvolta încă de timpuriu o concepție laică, nereligioasă, a nemuririi individuale. Dacă adăugăm la toate acestea sentimentul de *elecțiune* inerent vocației filosofice – avem chiar toate ingredientele principale din care avea să se nască această credință „personalistă” în nemurirea personalităților de excepție, a geniului –, credință care l-a alimentat cu o inepuizabilă energie creatoare întreaga viață și cu o „reziliență” aproape

³ „E evident, acum, că *De Caelo*... reprezintă punctul în care Noica s-a despărțit definitiv de filosofia de inspirație creștin-ortodoxă a lui Nae Ionescu, în condițiile în care, nimic paradoxal, Noica va rămâne până la sfârșitul vieții în interiorul paradigmei naționesciene de filosofare, pe care o îndreaptă într-o direcție neanticipată de maestrul său” (Constantin Aslam, *Constantin Noica. Spre un model neoclasic de gândire*, București, Editura Academiei Române, 2010, p. 132).

⁴ E de recitat în această cheie – a dezbaterii lăuntrice cu creștinismul ca promisiune a nemuririi sufletești – o lucrare de tinerețe a lui Noica, *De caelo. Încercare în jurul cunoașterii omului și individului*, publicată în 1937. „Până acum nimic nu putuse liniști cu adevărat conștiința individuală cu privire la neînsemnătatea ei în lume, decât, prin caracterul lui antropologic [...] faptul creștinismului. Dar creștinismul este pentru cele ale sufletului, nu pentru cele ale minții; iar ori de câte ori mintea, liberându-se de suflet, căuta să pătrundă prin ea însăși și să explice lumea, nu făcea decât să-și vadă propria ei îngrădire” (Constantin Noica, *De caelo. Încercare în jurul cunoașterii și individului*, București, Editura Humanitas, 1993, p. 65).

⁵ „Sentimentul momentan de putere al omului se prefacă în sentiment de groază. Totul e posibil, adică cea mai înspăimântătoare invenție, cea mai uluitoare mașină ucigașă. Nu s-a inventat dinamita, nu s-au găsit gazele toxice? Tot ce poate omul este prea puțin pe lângă ce se dezlănțuie împotriva sa” (*ibidem*, p. 47).

⁶ Cf. Sorin Lavric, *Noica și mișcarea legionară*, București, Editura Humanitas, 2007, p. 127.

inexpugnabilă. O asemenea credință asociază un sens literal „creației de sine”. Sinele propriu este, în orizontul acestei credințe, rezultatul unui act de creație demiurgică a personalității excepționale care, creându-se pe sine, se salvează de la dispariția care-l paște pe omul obișnuit, care l-ar paște și pe el dacă ar fi sau dacă ar rămâne om obișnuit, adică într-un timp „rotitor”, și nu ar intra în așa-numitul „timp rostitor” care este un fel de eon înființat tocmai de către omul de geniu.

Dacă într-un orizont religios sau cvasireligios, cum este cel ontoteologic al metafizicii tradiționale, tema nemuririi individuale poate fi integrată firesc în cea a eternității (lumii, a esențelor primordiale sau a Ființei), în cadrul ontologiei lui Noica – eliberată, pe urmele lui Martin Heidegger, de gândirea de tip cauzal – salvarea individualului sau mai precis a spiritului singular-universal se lovește de dificultăți aparent insurmontabile. Căci excepționalul este, în viziunea lui Noica, o excepție care devine regulă sau lege: o excepție care aduce pe lume un general nou, inexistent înaintea ei înseși, fără vreo legătură cu un prealabil, astfel încât este întrutotul neclar despre ce general mai poate fi vorba din moment ce excepția pare să fie un fel de *causa sui* sau un fel de baron de Münchhausen care se ridică din mlaștina devenirii oarbe trăgându-se singur de păr. În *Sensul creației*, Berdeaev îi acordă omului trăsături demiurgice, dar doar prin aceea că este un continuator al creației divine. La fel, Lucian Blaga plasează creativitatea umană pe fondul Marelui Anonim. Leibniz – filosoful cel mai apropiat de viziunea lui Noica în privința ontologiei singularității – păcătuiește, în concepția filosofului român, tocmai prin „armonia prestabilită”, armonie care implică deci existența unui prealabil ontologic. Or, ființa nicasiană nu este dată în prealabilul devenirii, ea este *întru* devenire, or acest întru înseamnă că ființa se află în interiorul devenirii fiind în același timp și punctul ei de convergență, capătul, țelul ei. Mai precis, ființa se dă ca gol, ca lipsă, căci mai întâi omul simte precaritatea de ființă din lucruri și din el însuși aspirând să le dea și să-și dea sieși ființă.⁷ Paradoxul ontologiei noiciene este că omul întemeiază, prin acțiunile sale excepționale, ființă, că el creează, în timp fiind, entități... eterne.

Ontologia lui Noica este, astfel, una de o imensă originalitate și modernitate din moment ce, depășind ontoteologia, acordă atribute de „creator absolut” ființei umane, mai precis omului excepțional⁸. Spre deosebire de existențialism, însă,

⁷ „Dacă ființa centrală nu este, iar ființa din lucruri apare ca un gol, ultima este, spre deosebire de Preaplinul unui Plotin, un Preagol înscris în acestea. Iar așa cum Preaplinul este un plin ce se revarsă, Preagolul este un gol ce se restrânge în sine. Ființa ar putea fi, anume, acel gol pe care l-au întâlnit în meditația lor ontologică mai toate cugetele superior speculative” (Constantin Noica, *Devenirea întru ființă. Încercare asupra filosofiei tradiționale. Tratat de ontologie*, studiu introductiv Sorin Lavric, București, Editura Humanitas, 1998 p. 206).

⁸ „La nivelul conștiinței trăitoare, cea care imaginează și produce valori și scopuri existențiale, justificând pentru ce trăim, ideea că noi dăm sens lumii implică asumarea unui destin creator. Sensul vieții individuale este adâncirea în subiectivitatea proprie, unică, depozitară a ceva-ului mai adânc decât eul arbitrar [...] pentru producerea de noi înțelesuri ale lumii și, în pasul următor, spre cucerirea obiectivității” (C. Aslam, *op. cit.*, p. 132).

care nu-și pune problema eternității creației umane, plasând în însăși definiția omului conceptul de temporalitate și istoricitate, Noica crede că prin creația sa omul atinge nivelul eternității, o eternitate creată de el însuși prin... creațiile sale. Chiar și pentru Heidegger care l-a influențat în atâtea feluri și care încearcă primul să depășească ontoteologia plasând ființa în orizontul desfășurării temporale, Ființa (*Sein*) păstrează totuși o anumită substanțialitate... prealabilă, determinantă sau învăluitoare, în vreme ce la Noica ființa apare doar în lumina în-ființării ei, se constituie în chiar procesualitatea (pe) care o manifestă. Numai ieșind dintr-o perspectivă cronologică asupra ființei prin care o identificăm cu un Înainte și cu Început, ba chiar cu Începutul absolut, vom putea avea o intuiție a felului în care înțelege Noica ființa. Căci, deși teoretic suntem de acord că ființa nu poate fi supusă determinațiilor temporale, operante doar în lumea omului, totuși în practica speculativă (metafizică și teologică) supunem și „realitatea” noumenală a ființei (sau a lui Dumnezeu) unui regim cronologic, unde Ființa este temeiul și începutul tuturor lucrurilor (*arche*), „se află” înainte de toate lucrurile, este „principiu” în sens de „prim”, anterior, prealabil. Nu e un lucru ușor să ne debarasăm de o asemenea perspectivă cauzală (și substanțialistă) asupra ființei și de aceea ontologia noiciană este atât de dificil de înțeles. Din perspectiva uzuală – cronologizantă și substanțialistă – a ființei, unde ființa este o realitate supremă, un prea-plin din care, prin care și întru care sunt toate – „devenirea întru ființă” a lui Noica duce, după cum am văzut, la formulări absurde: omul creează ființa, omul dă ființă nu doar lucrurilor, ci ființei înseși, omul creează arhetipuri, arhei⁹... Dintr-o perspectivă cronologică, totul pare să fie răsturnat: ființa nu mai este „cauza” primă, ci „efectul” unei „performanțe” umane, nu mai stă înainte, ci „după”, nu mai este antecedent, ci consecvent. Putem vedea lucrurile într-o asemenea manieră doar pentru că rămânem mereu blocați într-o ontologie substanțialistă și cronologizantă care identifică ființa cu realitatea supremă, cu esența, cu cel mai înalt grad de realitate. O modalitate de a ne elibera de acest blocaj gnoseologic este să scoatem ființa de sub regimul realității și să o trecem în cel al posibilității, ființa ar fi așadar ceea ce *poate să fie* sau *să nu fie* (și nu ca în metafizica tradițională unde este definită ca ceea ce este și nu poate să nu fie). Dintr-un punct de vedere, al realizării, ea *este* numai prin configurarea într-o formă, ceea ce nu înseamnă că nu este, ca posibilitate de a fi, și în afara formei prin care se realizează... Ființa este și nu este (este ca posibilitate de a fi, dar nu este ca formă realizată, configurație), de aceea în primă instanță, din perspectiva realizării ei, omul simte prea-golul ființei și cererea de ființă, precaritatea ontologică. De aici atenția specială pe care Noica o dă – pe urmele lui Martin Heidegger – rostirii, logos-ului, limbii – căci ființa ființează

⁹ „Arheii apar ca un «ghem de gânduri», de viziuni și de posibilități, care au menirea să modeleze realul, dacă găsesc prilejurile concrete potrivite, sau să se stingă în propria lor posibilitate, rămânând «un nimic» (Florica Diaconu, *Dicționar de termeni filosofici ai lui Constantin Noica. Introducere prin concepte*, Univers Enciclopedic, 2004, p. 66).

tocmai prin acest act fundamental, esențial – nu doar pentru om, ci pentru ființa însăși (dacă n-ar fi, nu s-ar povesti; se povestește – deci este).

Dar, așa cum am văzut, până și în concepția heideggeriană asupra ființei persistă un anume substanțialism, pe când Noica încearcă să pună problema ființei în termenii procesualității pure, cu toate dificultățile logice de rigoare, procesualitate unde, transpusă liniar, ea este de-venit, ține de registrul lui „va fi să fie”, este în virtualitate. Ca posibilitate, ființa acoperă toate cele trei extaze temporale, atât trecutul (soarele strălucește pentru că există posibilitatea de a străluci actualizată în strălucirea prezentă), cât și prezentul (din moment ce se întâmplă înseamnă că a fost și este posibil) sau viitorul (tot ceea ce e logic nevid)¹⁰. Dacă gândim problema ființei în termenii posibilității, vedem cât de limitată este perspectiva cronologică asupra ei, cea care o transpune în termenii anteriorității, primordialității și prealabilului. Ea nu este nici în trecut, nici în prezent și nici în viitor, deși la fel de bine se poate spune că este în *toate* cele trei staze temporale. Or, tocmai pentru că încearcă să mențină înțelesul a-temporal al ființei, Noica se lovește de dificultățile insurmontabile amintite, de care toți ceilalți scapă relativ ușor: ontoteologia prin înțelegerea, explicită sau implicită, a ființei ca Pre-existent absolut, deci în termenii unei anteriorități prime din care derivă, decurge, se desfășoară, se actualizează existentul (inclusiv la Hegel, dar chiar și la Heidegger cu scoaterea-din-ascundere), existențialismul și filosofia postmodernă prin respingerea radicală a conceptelor de ființă, unitate, necesitate, universalitate și prin „postularea” multiplicității istorice, a alterității, versatilității, relativismului și nimicniciei „formelor”. Pentru Noica, însă, omul este un catalizator de ființă, el face ca ființa să fie – fără el ființa nu e nimic, dar odată în-ființată de/prin/întru el, ea *este* în sensul tare al lui *a fi*: dintotdeauna și pentru totdeauna! Generalurile ființei „inventate” de om sunt, deopotrivă, *necesare și universale*, ceea ce pune gândirea cronologică într-o situație de criză: cum se poate ca ceea ce apare la un moment dat – să fie necesar și universal, adică, în termeni temporali, dintotdeauna și pentru totdeauna?

Problema logicii lui Hermes este să formuleze o „schiță” pentru cum e posibilă o *nouă* asemenea eternitate. O formulă care să cuprindă condițiile necesare precipitării sau agregării ființei, piatra filosofală (sau logicală) prin care operatorul să poată transmuta metalele obișnuite (specia, statistica, condițiile de viață) în aurul individual-generalului, în aurul unei noi legi, în aurul excepției care devine regulă, în aurul unui adevăr deopotrivă nou și necesar-universal, în aurul unui nou sine etern. Kantianismul își dezvăluie puternice valențe soteriologice atunci când Noica

¹⁰ „Se spune obișnuit că el este o simplă modalitate logică, alături de necesar, contingent, imposibil, real. Dar posibilul ne apare ca fiind în însăși natura logicului. Este chiar atât de mult în natura logicului, încât, față de metafizic care se raportează la lumea ființei, logicul o exprimă pe cea a puținței. Prin posibil se înțeleg, într-adevăr, trei lucruri: 1) este posibil ceea ce este real (soarele are puțința să lumineze, de vreme ce luminează efectiv); 2) este posibil ceea ce va fi real (virtualul); 3) este posibil ceea ce nu este și nu va fi real” (Constantin Noica, *Scrisori despre logica lui Hermes*, în *Devenirea întru ființă. Încercare asupra filozofiei tradiționale. Scrisori despre logica lui Hermes*, studiu introductiv Sorin Lavric, București, Editura Humanitas, 1998, p. 486).

traduce crearea a ceva nou și deopotrivă necesar și universal în termenii creației de sine (cu sensul special pe care-l dă Noica sinelui).

Să ne imaginăm un om care nu crede în Dumnezeu, pentru care progresul obișnuit al istoriei nu este suficient, căci este limitat în timp, măcar de timpul cosmic, un om care este atât de însetat de ființă și de durată încât rămâne profund inaderent la resemnările stoice sau sceptice, la minimalismul cinic și nihilist ori la acceptarea sardonică promovată de filosofia și literatura absurdă a contemporanilor săi, să ne imaginăm disperarea de care este cuprins un asemenea om care vrea să dăinuie, să se salveze, să intre în durată. Cum să se salveze și, mai ales, ce să-și salveze, din moment ce – necrezând în Dumnezeu – nu crede nici în suflet? Cum să împace nevoia lui de ființă, de a dăinui cu incapacitatea sa totală de a asimila presupuziția fundamentală a unei credințe salvatoare: o ființă eternă creează un suflet etern? În absența ființei eterne – nu mai există nicio scăpare, nicio modalitate de a te salva? Oare acest „interior” care nu poate fi numit suflet din moment ce nu (crede că) este creat de o ființă eternă, ci – să-i spunem altcumva, să-i spunem spirit, să-i spunem sine – nu se poate eterniza el însuși? Nu-și poate da sieși ființă? Nu poate ca, printr-un act întemeietor, să facă ființa să fie? Nu poate spune el însuși precum un matematician și un Demiurg: „Fie!”, pentru ca să facă, într-adevăr, lucrurile și pe el însuși să fie, să fie în sensul tare al termenului: pentru totdeauna? Ei, bine, aceasta este ideea salvatoare pe care Noica încearcă toată viața să o demonstreze și mai ales să și-o demonstreze, să-i dea o structură și, iată, o formulare logică. Ideea că un individual poate să creeze un universal-necesar întru care să se permanentizeze este o idee de ordin soterio-logic, chiar dacă ține de o soteriologie filosofică și nu una religioasă. E ca și cum, închis din toate părțile de un univers ostil, ai reuși să-ți „deschizi” drum într-altul creat de tine, într-o nouă dimensiune care nu o contrazice pe cea din care te-ai sustras, ci, dimpotrivă, o recuperează pe un nivel superior.

Dincolo de aspectul lor mai curând arid al conținutului *Scrisorilor...*, arid prin chiar natura încercării de a formaliza o idee sub semnul căreia se desfășurase întreaga sa gândire filosofică, însăși forma epistolară – deși neconvingătoare – arată încărcătura existențială, dar și intenția testamentară a ultimei sale opere filosofice. Scrisorile sunt adresate unui „prieteni” fără nume care abia dacă este invocat de câteva ori, la început. Tonul și stilul *Scrisorilor...* trimit mai curând la solilocviu, la un exercițiu de dezbateri cu sine însuși, la un *Către sine* în care Marc Aureliu ar încerca să transpună (dar și să verifice) în limbajul logicii stoice viziunea lui despre lume și, mai ales, consolările filosofice în privința faptului de a muri. Pe de altă parte, Hermes, să nu uităm, este și însoțitorul morților pe tărâmul de dincolo – atribut care trece parcă în prim-plan când ne gândim că *Scrisori despre logica lui Hermes* este ultima carte publicată de Noica în timpul vieții. Cine să fie „prieteniul” căruia îi adresează Noica Scrisorile? Sufletul său – nu poate fi – pentru că, am văzut, nu sufletul (suflețelul) încearcă să și-l salveze. Este acel dublet imaterial, acel spirit sau „sine lărgit” prin care crede că a reușit să se eternizeze, să

se potenteze, să facă cuplajul dintre individual și general. Sau, mult mai probabil, este sufletul, „suflețelul” acestui spirit, chinuit totuși de îndoiala că va supraviețui dincolo de moartea celui care-i scrie!

Simt nevoia să adaug că valența soteriologică a filosofiei sale este din plin ilustrată și de apostolatul său filosofic, de misionarismul sau prozelitismul său abia ascunse sub eufemismul de „antrenor cultural”. Fiind în posesia formulei mântuirii logice, Noica își propune de la început până la sfârșit să împărtășească și altora adevărul salvator pe care-l deține. Privită atent „ieșirea din statistică” echivalează cu ieșirea din imperiul morții din vocabularul religios. Într-adevăr, pentru Noica, a rămâne un număr, a rămâne în statistică înseamnă a rata șansa la viața infinită pe care numai intrarea în lumea spiritului ți-o poate oferi, în speță cuplarea individualului cu un general anumit. Noica îmbracă, încă din tinerețe, hainele unui înțelept salvator, al unui maestru care, găsind adevărul mântuitor, vrea să-l dăruiască și altora, vrea să-i salveze și pe alții. Căutarea celor douăzeci și două de genii pe teritoriul României (considerând că – iată statistica într-o bună folosință! – la un milion de oameni trebuie să se nască un geniu) seamănă cu căutarea „semnelor” unui/unor... dalai lama, ca și supunerea lor la diferite încercări, exerciții spirituale (exprimate în canoane culturale: „cincinalele”, citirea în original a întregii opere a lui Goethe, însușirea limbii eline, traducerea lui Platon; scopul însă nu este însă nici pe departe unul strict cultural, așa cum prea adesea s-a considerat, ci unul spiritual, obținerea *Ideii* proprii (a *generalului său*) de către individul presupus a fi excepțional, în speță cuplarea individualului cu generalul, aducerea lui în punctul în care să-și creeze, de unul singur, propria barcă de salvare, propriul vehicul de evadare din ordinea devenirii întru devenire, a morții statistice, a timpului distrugător, rotitor înspre timpul rostitor, înspre durata eternă¹¹.

Imboldul său soteriologic și dorința de durată se manifestă și în interesul deosebit pe care-l arată tehnologiilor prezentului și viitorului, stațiilor orbitale, călătoriilor în spațiul cosmic, ingineriei genetice, ciberneticii, fotosintezei de către organismul uman. Foarte multe din reflecțiile sale pot fi foarte bine incluse într-o crestomație dedicată filosofiei tehnologice. Dar Noica nu este nici măcar aici un

¹¹ Să nu uităm că Noica vine dintr-o epocă în care misionarismul și profetismul erau la mare preț. De la Iorga până la Nae Ionescu, de la Cioran sau Eliade și de la Petrache Lupu până la Zelea Codreanu foarte mulți contemporani se exersau profetic și misionarist. „Stilul” spiritului epocii este, nu doar în România, cel profetic. Desigur, existau și spirite lucide, sobre, grave – dar ele nu dau amprenta vremii. De altfel Nicolae Steinhardt este primul care, într-un articol celebru, apărut imediat după publicarea *Jurnalului de la Păltiniș*, e vorba despre „Catharii de la Păltiniș” – apropiere profesoratul lui Noica de o activitate de tip soteriologic. În alte articole am analizat pe larg intenția soteriologică a unor opere din perioada franceză a creației lui Emil Cioran: „Cioran – a Philosopher of Redemption. Procession and Conversion in *La chute dans le Temps*” (*Revue Roumaine de Philosophie*, 65, 1, p. 125–143, București, 2021, pp. 125–143) și „Le pendule de Cioran. Exercices spirituels et techniques de salut dans *Le mauvais Démiurge*” (în *Cioran, archives paradoxales: Nouvelles approches critiques*, Classiques Garnier, 2024).

futurolog, ci rămâne fidel vocației sale soteriologice, odată pentru că respinge ferm perspectivele apocaliptice la modă în Occident, cultivate și promovate de ecologiști și de Clubul de la Roma, apoi pentru că încearcă să proiecteze supraviețuirea speciei umane în alte condiții decât cele actuale imaginând de pildă pentru omul tot mai nomad din viitor niște case mobile pe care oamenii viitorului și le pot parca în niște structuri scheletice, asemenea unor blocuri cu apartamente detașabile¹².

Iată deci și o aplicare ontică, să-i spunem așa, a viziunii sale ontologice privitoare la posibilitatea unei noi eternități a lumii. Dacă pentru cei vechi lumea era eternă întrucât reflecta eternitatea Ființei ori a Demiurgului, iar pentru cosmologia modernă, universul tinde fatalmente spre propria dispariție, în virtutea propriilor legi de existență (entropia), omul, în viziunea lui Noica, ar fi capabil – prin forțele proprii de creație – să-și prelungească indefinit durata de existență în ciuda vicisitudinilor cosmice, colonizând alte planete, trăind pe stații orbitale și chiar, cine știe, să genereze un nou univers (cu adevărat etern) prin care cel actual, entropic, să se deschidă spre un alt nivel. O asemenea perspectivă este perfect coerentă cu întreaga filosofie și logică a lui Hermes, dar mai ales cu setea sa de ființă și de durată – ilustrată de întreaga sa creație filosofică, dar și de activitatea sa umană, de *omenia* lui.

Abia după ce am finalizat textul de față am descoperit un text foarte interesant scris de Răzvan Andrei, intitulat „Mântuirea după Noica”¹³. Citez trei fragmente din acest text care vin în sprijinul ideilor textului de față: „[...] individualul, în mod ontologic, modifică generalul: ființa este adusă pe lume de individualul care devine întru ființă.” „[...] dacă privim I-ul din perspectiva ontologiei noiiciene, putem observa că, departe de a se destrăma, I-ul ajunge să modifice G-urile atât de mult încât el însuși devine un G – pentru ceilalți și pentru sine chiar”. „[...] I-ul își construiește propriul general sub care vor sta la rândul lor alții, adică I-ul aduce pe lume ființa.” Spre deosebire de autorul citat, cred că „mântuirea după Noica” are și un înțeles propriu, personal și nu doar cel acceptat îndeobște de majoritatea comentatorilor lui Noica și de simțul comun: prin creație, omul ajunge să supraviețuiască prin memoria celorlalți, în amintirea și venerarea lor, cunoaște deci o formă de nemurire simbolică, în efigie, dincolo de individualitatea lui propriu-zisă, fatalmente muritoare. Or, în mai multe rânduri, Noica dă de înțeles că mântuirea prin cultură are exact înțelesul unei supraviețuiri în sensul cel mai propriu al termenului, în individual-general individualul este salvat prin generalul

¹² „Suntem efectiv nomazi – cum să nu fim când ne pregătim să trecem și în cosmos? – și vă rugăm să ne faceți corturi pentru rătăcirea noastră. N-ați putea oare să imaginați niște celule spațiale pe care să le deplasăm oriunde pe pământ, până ce vom ajunge cu ele în văzduh și sub ape? Nu ne puteți face un fel de case mișcătoare în care să încapă, într-un colțisor, bibliotecile, discotecile și aparatele noastre de recepție, toate miniaturizate?” („Introducere la locuințele anului 2001”, în Constantin Noica, *Simple introduceri la bunătatea timpului nostru*, București, Editura Humanitas, 1992, p. 14).

¹³ <https://cerculnoica.wordpress.com/2007/11/16/mantuirea-dupa-noica/>

cu care se cuplează și cu care, într-adevăr, formează o nouă entitate, complexă, dar la fel de simplă, o nouă entitate în care nu doar că nu dispare, dar se și potențează ca individualitate. Aceasta este de altfel și diferența dintre mântuire și supraviețuirea speciei din darwinism, căci individul sau indivizii – prin care o varietate a speciei devine ea însăși o specie – „supraviețuiesc” doar într-un sens metaforic, prin generalul pe care l-au făcut cu puțință și care devine mediul extern al urmașilor lor. Animalul supraviețuiește prin „genele” sale. Omul mântuit logic – aceasta mi se pare a fi credința adâncă a lui Noica – se salvează în persoană, cu el însuși cu tot, nu doar prin achizițiile pe care le transmite epigenetic sau altfel, prin descoperirile, legile și prin invențiile sale – care sunt doar expresii particulare, istorice, simple manifestări ale Generalului cu care s-a cuplat și cu care a alcătuit un Individual-General nemuritor.